

da ne iščejo resnice v opazovanju dejstev, ampak v interpretaciji tekstov svojih mojstrov. Na ta način nastane dogmatizem, ki je podoben zmoti nekdanjih naravoslovcev, ki so iskali odgovora na vprašanje, če olje na mrazu zmrzne, pri Aristotelu in v bibliji, namesto da bi ga postavili na mraz in čakali, kaj se bo zgodilo. Odgovor na vprašanje o razmerju med razvojem gospodarstva in države ter verskih idej, o razmerju med pomenom kolektivnih činiteljev in individua, je po mojem mnenju stvar konkretnega raziskavanja. Moč vsake nove znanstvene ideje je v njeni sposobnosti, da pojasni dejstva, ne pa v dogmatičnem anticipiranju rezultatov.

V zvezi s tem je drug očitek sociologom, t. j. da njihove teorije ne slone na zadostnem poznavanju zgodovinskih virov in sposobnosti njihove kritične presoje. Ta očitek je včasih zelo tehten. Razvoj metod kritike virov je častno poglavje v razvoju zgodovinske znanosti in ne morem si misliti prave znanosti brez njih upoštevanja. V tem pogledu je bil večkrat predlagan kompromis, da naj zgodovina zbira dejstva, sociologija naj jih pa strne v sintetično sliko. Ta ideja je zelo nesrečna ne samo zato, ker degradira pomen zgodovinarjev, ampak tudi zato, ker sloni na popolnoma napačnem pojmovanju historikovega dela. V resnici ima vsak historik, ki išče neka dejstva, pri tem zavedno ali nezavedno že neko naziranje o njih pomenu. Če so pri tem njegovi vidiki različni od sociologovih vidikov, tudi njegovo gradivo vsaj deloma ni uporabljivo za sociološko sintezo. Simiand pravi lepo, da ni mogoče graditi Eiffelovega stolpa s kamenjem.¹⁴ Delo na zgodovinskih virih je pa združeno z ogromnimi težkočami in nujno kliče po specializaciji. Edina rešitev je po mojem mnenju v tem, da se ne loči več med sociološko in historično usmerjenostjo, ampak da se pri istem znanstvenem delavcu združi sposobnost kritične uporabe virov s smislom za prav vsa vprašanja znanstvene sinteze. Ta naloga ni lahka, vendar sem pa prepričan, da je bodočnost znanosti prav na tej poti.

Samorastniki

Prežihov Voranc

S prijateljem Lipušem Košatom sva se soparnega poletnega dne po več ko dveurni hoji zvrnila na hrbet širokega gozdnatega slemena, ki se je naslanjalo na severno pobočje mogočnega Obirja. To sleme tvori z mnogimi drugimi tisto pohlevno obirsko predgorje, ki se izgublja na sever proti Dravi in ki ima podobo nagrbančenih korenin obirske gore, ko da bi ta gora pila z njimi iz Drave in po njih srebala sokove za svoje večno življenje. Ena teh korenin, najmogočnejša med njimi, se je drzno postavila Dravi v

¹⁴ Debata o predavanju „Les conditions pratiques...” n. o. m. str. 292.

bran in zasukala njen tok proti severozahodu; na ta način se je zaokrožila tvorba Podjune, teh neder koroške dežele...

Vrh tega slemenca, Karnic, je v prejšnjih časih živel kmet Karničnik. Rekli so mu tudi Kresnik, in sicer zategadelj, ker so Karničniki imeli pravico in dolžnost o kresu na Obirju kresove žgati. Zato so bili poznani ne samo po bližnji Podjuni in po spodnjem Rožu, temveč tudi po vseh krajih Koroške, koder so se ti kresovi videli.

Karniška huba je bila ena med prvimi, če ne prva, ki je v teh krajih postala žrtev tako imenovane „kmečke kuge“, bolezn, ki je v drugi polovici preteklega stoletja uničila po Karavankah na stotine kmečkih posestev. Danes so Karnice grofovsko last in od nekdanjega njihovega ponosa ni ostalo skoraj nič. Polja so bila že davno zasajena in lepi gozdovi so jih že drugič prerasli; od hramov so ostale samo lesena bajta in ovčje staje; oboje je danes bivališče ubornega najemnika, ki pa bolj zasluži ime drvarja, zakaj na preostalem polju okrog bajte more rediti le dve, tri krave in par ovac.

Sledovi ostalega, nekdanj obširnega poslopja Karnic so se že vdrl, v zemljo, le tam, kjer sta bila nekdanj ognjišče in krušna peč, se še vidi kamenita groblja, ki je ruša še do danes ni mogla prerasti. Okrog bajte sameva nekaj suhljatih tepk in lesnač, odetih v planinski drevesni mah, da se zde ko sivi strahovi; sicer pa pritiskajo na to tesno bivališče od vseh strani črni lesovi s svojimi temačnimi sencami.

„Ta hiša mora imeti zanimivo zgodovino“, je začel Lipuš Košat, ko sva se nekoliko ohladila. „Vsaka kmetija, ki jo je svoj čas požrla ‚kmečka kuga‘, ki je prišla iz kmečkih v gosposke roke, ima svojo posebno storijo. Mislim zgodbo, kako je do tega prišlo, kaj je povzročilo zadnj sunek.“

Njegov pogled je zamišljen pil bomo sliko tega razpadlega kmečkega bivališča.

„Ta zgodba, dragi Lipuš, bo najbrž čisto navadna, na las podobna zgodbam stoterih podobnih primerov ‚kmečke kuge‘, sem povzel jaz. „Glej, kako je s to tvojo ‚kmečko kugo‘. — Pred kakimi sedemdesetimi leti se je v teh krajih začela razvijati industrija, mesta so rasla. Država je nalagala nova bremena, industrija in mesta so požirala vedno več delovnih sil in starokopitno kmečko gospodarstvo se je v teh rodih¹ krajih zmeraj manj izplačalo. Les še ni takrat imel svoje prave cene. Pritisnilo je tudi oderuštvo mestnih in trških bogatašev, kapitalizem se je začel pollaščati kmečke zemlje, graščinska last se je začela večati, razlaščeni ali obubožani kmetje, posli, pa so odhajali za kruhom v mesta, tovarne, rudnike. Poglej, Lipuš, saj imaš isto podobo tudi danes: kmet je do vratu zadolžen, kar pri dela, težko proda, na mesto oderuhov in grofov so stopili denarni zavodi, ki se počasi pollaščajo kmečke zemlje. To je finančni kapital...“

¹ nerodovitnih.

Košat me je prekinil s prosečim zamahom svoje roke.

„Pusti to, saj jaz se ti vdam že naprej in ti priznam, da imaš v bistvu prav, čeprav tvoja razlaga ‚kmečke kuge‘ v takratnih časih ne drži popolnoma. Na primer: zakaj pa so zleteli z lastnine v prvi vrsti veliki, bogati gorski posestniki in zakaj so se vzdržali mnogi slabotnejši, revnejši? — Ne zanikam, da je ozadje tega značilnega pojava naš družbeni razvoj. Vendar mislim, da so prodajo vsake hube povzročile razne druge okolnosti, ki so bile šele odločilne; na primer: družinske, soseskine razmere in podobno; primeri so se končavali s tragičnimi dogodki, s prelivanjem krvi, z maščenjem in tako dalje. — Na te stvari mislim. Zakaj? Ker diha ravno v teh posameznih zgodbah toliko močnega, pristnega, sočnega ljudskega življenja, da nam je treba samo narahlo prisluhnuti, pa že čujemo odmev razpada gorskih selišč, življenja celih rodov, ki so živeli in še živijo po Koroškem. Brez poznavanja tega notranjega življenja je tvoja teorija le suha, topa veda, ki nas ne more nikoli zagrabit s tisto srčno silo, da bi nas potegnili za seboj, kakor nas zagrabi, če jo povežemo z vsemi odtenki našega vsakdanjega človeškega življenja...“

Košatova izpoved se ni z mojim naziranjem čisto nič kosila. Bil je, čeprav že v tretjem rodu, potomec take družine, žrtve „kmečke kuge“. v njegovi rodbini so še vedno utripali spomini na nekdanje življenje na lastni grudi, ki se jim je še čustveno vdajal. To ga je menda prekovalo v človeka globokih hrepenenj, ki je še vedno žaloval za izgubljenostjo, v daljavi se blestečo srečo, ki se še ni otrešel oboževanja lastninstva in ki je bil radi tega poln vihrave, nejasno bojevitosti.

„Prav imaš, Košat. Seveda to ne izpremeni osnovne resnice, da sta vsega tega kriva naš družbeni red in pa sistem. Sistem povzroča tudi neštete druge kvarne posledice v ljudstvu, ga mehkuži in ubija mu njegove moralne vrednote.“

„Pri vsem tem pa prihaja še raznarodovanje našega slovenskega naroda na Koroškem v poštev. Slovenci so zajemali tod svojo prirodno moč ravno iz kmečkega ljudstva. Socialni proces je rušil domača ognjišča in lomil glavno oporo slovenskega ljudstva, kmeta. Nemški kapitalisti in fevdalci so izkoristili posledice tega družbenega sistema za raznarodovanje ubogega, neenakovrednega naroda. Begunci s slovenske grude so se v nemških mestih in v industrijskih krajih pretapljali v nemško čutečo proletarsko množico. Po drugi strani pa so novi zemljiški mogočnejši nastavljali po novih revirjih zavedne nemške gozdarje in paznike, ki so bili povsod nosilci nasilne germanizacije domačega ljudstva.“

Košata je socialno zatiranje prav tako bolelo kakor narodno in je to povsod izpovedoval.

„Spet primer več, da je ta družbeni red nasprotnik ne samo siromašnih slojev, temveč tudi malih narodov. Mali narodi imamo zato dovolj vzroka,

da se postavimo v bran proti temu glavnemu zoperniku, sicer bomo po zakonih razvoja prej ali slej izginili s tega sveta.“

Obrnila sva se proti bajti pod lesom. Krog nje je vladala že planinska tihota, polna enakomernega žuborenja vode, ki je v mogočnem loku curljala iz mahovitega tatermana¹ v široko korito. Ta vodovod je bil menda tudi še spomenik nekdanje karniške svojine. Gotovo že par sto let stara bajta je bila lesena in zgrajena v tistem prijetnem gorskem slogu, ki se s svojim razveženim ostrejšem in z aherci² tako sklada z okolico, da si večje umetnosti niti predočiti ne moremo. — Njene stene so bile od starosti in vetra že počrnele in razpokane; kazila so jo le prevelika, neokusno zaokvirjena okna, ki jih je v te stene vstavila doba modernizacije stanovanj.

Pri bajti nisva opazila nikogar. Zdelo se je, kakor da ni nikogar doma, čeprav so bila vežna vrata na stežaj odprta. Ko sva hotela vstopiti, naju je že za pragom prestregla starka:

„Sami nimamo nič; ubogi najemniki smo.“

Starka je bila zanimiva. Ko sva jo pomirila, da ji ne bova na težavo, se ni na njenem rumenkastem širokem licu sicer nič spremenilo, ali po zgibih njenega telesa sva spoznala, da ji je padel kamen s prsi.. Po njeni zunanosti bi bilo težko uganiti njeno starost. Po svoji že precej zgrbljeni izsušeni postavi bi mogla imeti tud 80 let, po gibčnosti 20 let manj, a po njenih živih neizgorelih očeh ter po še gostih, komaj na rahlo posrebrenih laseh bi ji človek prisodil še deset let manj. Vidno zadovoljstvo ji je tudi šinilo čez razorano lice, ko je čula, da govoriva slovenski; kajti tujci, berači in turisti, ki so hodili tod okrog kot gospodje, so bili skoraj izključno le Nemci.

Ko je starka po nekaj besedah utrujena sedla na prvo prečnico strmih, zakajenih stopnic, ki so iz veže vodile na podstrešje, sva spoznala, da ji nisva v napotje. Duh sajastih sten in njih prijetni hlad sta naju objela z vso domačnostjo, da sva se tudi midva usedla pred starko na nizki prag preddverja.

„Ali je to vse, kar je ostalo od nekdanjih Karnic?“ je Košat naravnost vpadel s svojo željo, da bi kaj več zvedel od starke.

Stara mati pa se ni ganila; Košat je moral mleti dalje.

„Koliko let je že, odkar so Karnice grofovske?“

„Karnice so bile prodane 1875. leta.“

Njen suhi glas je imel nek poseben strasten prizvok, ki ga je Košatovo tenko uho takoj ujelo.

„Mati, kako je prišlo do prodaje karniške hube...?“

„To je skurna⁴ storija.“ Starka se je kratko odrezala, ko da bi hotela zadušiti oživiljeno čustvo. Preden pa sva utegnila še siliti vanjo, so se njene

² lesena cev, iz katere teče voda v korito.

³ pristrešje na koncih slemena.

⁴ odvratna, grda.

oči v globokih jamah zabliskale, da se je čudno pomladil ves njen žolti obraz; v njenih prsih je nekaj zahreščalo, ko da bi počila tajna struna, potem pa je nepričakovano goreče izsula iz sebe naslednjo zgodbo Karnic:

Na Karnicah je živel star rod in že od nekdaj je bila tu bogatija doma. Huba je imela tri sto johov grunta, njen svet je na treh straneh slemena segal doli do doline, kakor bi se Karnice s tremi mogočnimi nogami upirale v nižavo, njeno zaledje pa se je naslanjalo na visoke obirske stene. Včasih je karniški svet segal baje celo do vrha Obirja; ta svet jim je radi nekih zadev vzela gosposka. Od tistih časov menda so imeli Karničniki pravico žgati kres na Obirju. Zaradi tega so bili znani daleč po koroški deželi, vsaj tako daleč, kolikor so se videle Karnice. Te pa so na severni strani Obirja najvišje selišče in je odtod odprt ves svet do Svinje, do Dobrača in tja čez šentvid. Znano je tudi, da niso Karničniki v starih časih opravljali tlake niti niso dajali desetine, temveč so plačevali dačo v zlatu. — Vrh slemena, koder raste zdaj črni les, so pokrivala položna polja, pri hiši se je redilo čez trideset govedi in čez sto ovac, razen tega sta spadali k hiši še dve, ob vznožju slemena ležeči bajti, katerih vsaka je tudi zmogla nekaj volov.

Karničniki niso bili znani le kot zamožen in mogočen rod, pač pa so bili znani tudi po svoji ošabnosti, trdovratnosti in samoljubnosti. Ta lastnost jim ni bila vcepljena le od prvotnega njihovega ognjišča, pač pa so jo redile tudi mogočne ženitve; karniške gospodinje so bile iz samih mogočnih hiš bližnje in daljne okolice, celo čez Dravo so bili Karničniki v sorodu z imenitnimi hišami. Pri hiši se je košatil napuh, ki je mnogo pripomogel k žalostnemu koncu Karnic.

Moja zgodba se začne pred kakimi sto leti, ko je tu gospodaril predzadnji Karničnik, ki je imel troje otrok, dva sina in eno hčer. Kot po navadi je bila huba namenjena najstarejšemu sinu Ožbeju, zato ga je oče dal naučiti pisanja in branja; da se nauči nemški, ga je še čisto mladega dal na zmeno tja za Svinec, razen tega ga je tudi oprostil vojaške službe.

Ko je bilo Ožbeju dvajset let, je prišla k hiši za iberžnico Hudabivška Meta iz belanskih globač. Hudabeli so bili kajzarji, ki so se preživljali z dninarstvom, z divjim lovom, s kresanjem smole in s prodajanjem črnega ogla. Zaradi tega in pa, ker je bila bajta zmeraj polna otrok, so bili na slabem glasu, čeprav so bili pošteni kot druga soseščina. Še dandanašnji je huda, biti siromak; takrat pa, v starih časih, ko ni imel ubogi človek sploh nobene pravice, je bila revščina še hujša in sramotnejša. Najbrž so jim tudi iz tega vzroka dali tako zlobno ime. Otrokom so bili Karničniki botri.

Z sedemnajstimi leti je postala Meta najlepši deklči v celi fari in gotovo tudi v celi Podjuni. Bila je srednjevelike postave, belega obraza, plavih oči in temnih, ko konoplja dolgih las; njena koža je bila žametna, njena postava ko tisa na Obirju. Njena botra, karniška gospodinja, je hitro spo-

znala, v kaki nevarnosti je mlada iberžnica Meta. Zato jo je navajala k samozatajevanju in pokori, da je morala moliti več rožnih vencev, kakor pa ostala družina.

Meta še ni dobro prestopila sedemnajstega leta, ko je že postala široka z Ožbejem.

Pri hiši je bilo, kakor bi udarila strela. To je bil nezaslišan dogodek in dva dni ni jed nikomur dišala. Nad hišo je legla strašna mora:

„Sramota za Karnice...“

Najprej je Karničnik položil Ožbeja na kolena in ga pretepel kot petletnega otroka. Na Meto ni nihče položil prsta. Toda čim se je zvedelo o nesreči, ni smela več sedeti pri mizi. Zaprli so jo v posebno kamro, kjer je vsa odrta⁵ čakala na sodbo.

Drugi dan so zagnali po staro Hudabivnico, ki je kot vdova zastopala tudi očeta. Ko je kakor zbegana zver pridirjala na Karnice, je že na dvořišču na glas zavekala:

„Meta, Meta, kaj si storila?...“

Njen jok je predrł do Metine kamrice. Vendar ni mogla materi odgovoriti, ker so njen jok zadušili onemogli krči njenih izjokanih prsi. Ali gorje ti, ubogo dekle belanskih globač.

Karničnika sta sprejela mater kakor dva sodnika:

„Poglejte Hudabivka, kakšno sramoto ste nam rodili?...“

Obraz nesrečne matere je bil bolj prestrašen kot nejevoljen nad tem, kar se je zgodilo. Kako tudi ne? Doma je imela še troje majhnih otrok, dvoje, četudi mlajših od Mete, pa je služilo za pastirja pod Olševo.

Nato se o Meti ni več govorilo. Hudabivko so posadili za mizo in jo pogostili po stari navadi, kakor bi se ne bilo nič zgodilo. Hudabivški materi je bilo, kakor bi jedla otravo; da pa ne bi razžalila hišne gostoljubnosti, je jedla po sili. Vsa hiša je bila tiha, razen gospodarjev ni bilo nikogar na spregled; vse se je zdelo nekam grozotno praznično.

„Poslušaj, Hudabivnica. Nočem ti delati težjega srca, kakršnega po pravici že imaš. Po tebi je prišla sramota nad našo hišo in ti odgovarjaš za to, kar si rodila. Nas ne zadene nobena krivica; bolj paziti, kot smo, nismo mogli. Da pa nihče ne bo mogel kaj čvekati, bom za pankerta položil na graščini trideset rajniš — za petnajst rajniš si takrat dobil par volov —; zato pa mi ti pri svoji krvi obljubiš, da Karnice ne bodo ne o tebi ne o Meti in ne o pankertu nikdar in nikoli več čule. Na graščini v Dobrlivesi bom poskrbel, da Meta ne bo dobila v bližini službe — Hudabivniki pa ne kajže.“

Hudabivnico je strah stiskal za grlo, Karničnik pa je nadaljeval:

„To je prva stvar, ki smo jo na ta način uredili; druga pa je pokora. Ti veš, kako se take reči že od nekdaj kaznujejo. Včasih so vlačuge pred

⁵ objokana.

cerkvami privezovali na sramotni steber. To je bila huda pokora. Zmenimo se, katero kazen ji naložimo. Poleg tebe odločam še jaz, ker sem ji boter ter nadomestujem njenega očeta. — Ožbeja sem že sam kaznoval, da do smrti ne bo pozabil.“

Mož je govoril, ko da bi drva cepil. Njegov obraz je bil neizprosni, njegov pogled sovražen. Hudabivki so od strahu šklepetale čeljusti, mislila je na kajžo, na svojo staro mater in na troje mladih kljunov.

„Jaz ne vem, jaz nič ne vem, oče Karničnik...“

Toda Karničnikov sodni glas je nadaljeval:

„Povesno in večno sramoto.“

„Povesno in sramoto!“

„Povesno in sramoto, to pokoro sem ji namenil. Pokora mora biti, da se zadosti časti hiše, ki jo je nesrečna Meta oskrunila.“

Nato se je začela pripravljati starodavna rihta, po kateri se je po mogočnih hišah kaznovalo prešuštvo. Gospodinja je pogrnila mizo z belim prtom, Karničnik je položil nanjo slamnico lanenega prediva. Nato je zaklical iz dimnice z ukazujočim glasom:

„Ožbej.“ In sin, ki ga ni bilo prej nikjer videti, se je privlekel v dimnico in se zrušil na klop pri peči.

Gospodinja je priglasila Meto in jo posadila k mizi, da je bila obrnjena proti božji martri v kotu. Njeno lice je bilo zabuhlo od izjokane žalosti, oči pa krvave od pekočih solz.

„Mati, mati.“ je zajokala Meta, ko je zagledala staro Hudabivko, in se ji hotela vreči v naročje.

Telo stare Hudabivke se je streslo kot v smrtnem krču; toda zavedajoč se hčerine krivde in svoje siromašnosti pred karniško mogočnostjo je potlačila svojo materino ljubezen in je odpahnila hčer nazaj na klop.

„Mati, mati, ali me preklinjate tudi vi?...“ je zavpila Meta.

Mati ji prestrašena ni mogla odgovoriti.

V dimnici je vladala strahotna mora, čudne slovesnosti polna. Meta je z nejasnim dojmom zastonj iskala odgovora pri navzočih. Skozi solze je videla skrušeno, plaho mater, ki se je stiskala k steni in skrušeno Ožbejevo postavilo za pečjo, ki ni bila njegovi pravi podobi podobna. Videla je strogi, mrzli in neizprosni Karničnikov obraz, neobčutno lice svoje gospodinje, iz katerega je edino to mogla posneti, da ji gori od neizmerne sovraštva. Ta sovražni obraz se niti malo ni zganil, ko jo je trdo vprašala:

„Meta, ali boš kaj jedla?“

Deklič se ponujane jedi ni niti dotaknil.

Razburjena zaradi skrivnostnega pripravljanja in pa tudi radi tega, ker je bila hiša ko izumrla, ker ni bilo nikogar domačih na spregled, čeprav so bili pri hiši trije hlapci, domača hči in še tri dekle, je obupno kriknila:

„Kaj nameravate z menoj?...“

Njen glas je proseče planil v ozračje, nasičeno s skrivnostjo, a odgovora ni prejel.

Ko je bilo te mučne priprave dovolj, je pristopil k Meti Karničnik.

„Nesrečni deklič, kaj imaš povedati?“

Njegov glas je bil suh in trd.

Meta ga je samo plaho pogledala, kakor bi ga ne bila razumela.

„Vprašam te, ali se kesaš, kar si storila?“

Zdaj šele je Meta razumela, kaj govori gospodar. Bolj iz srca, kot iz ust je zajokala:

„Oh, oče, kesam se tega greha iz vse svoje duše. Oče in mati odpustite mi“

To toplo, odkritosrčno in krvavečo prošnjo, ki je iskala usmiljenja in utehe, pa je ubilo novo Karničnikovo vprašanje:

„Ali se odpoveduješ tej grešni zvezi na vekomaj?“

Meti je to vprašanje prebodlo krvaveče srce. V svoji otroški neizkušnosti ni pojmla vprašanja tako, kot ga je Karničnik zastavil; glede ranjene mlade ljubezni ni videla drugih posledic, kot so jih že drugi izvajali. Videla ni ne Karnic ne hišne časti in njena mlada ljubezen je gorela le z iskrenim, nesebičnim plamenom čiste vdanosti Ožbeju, izvoljeni in globoko občuteni lepoti najbližjega ji človeka.

In Karničnik ni dobil na to vprašanje odgovora.

Toda preden je utegnil vprašanje ponoviti in ga zastaviti tako trdo, da bi se mlado dekliško srce zrušilo na kolena pred njim, je Meta strastno zajokala in njen jok je napolnil staro hišo do vrha. Namesto odgovora je bruhnilo iz nje:

„Kaj boste storili z mojim in vašim otrokom? ...“

„Molči, pregrešnica.“

Kamen bi se prej omehčal, kakor pa Karničnikovo srce. Počasi, kakor bi valil tnalno za cepljenje drva, je prinesel težko psico⁶ iz kota ter jo postavil pred mizo. Ob pogledu na psico, na laneno vrv in na predivo se je Meti še le posvetilo, kaj jo čaka. Njeno žalostno srce je kriknilo:

„Mati, mati, branite me ...“

Njene oči so se spogledale z materinimi, a zastonj so skušale odkriti v njih to, kar je pričakovala. Mati se je zgrbila za mizo, njen obraz je čisto posivel, ali iz njenih, od prejšnjega joka zalitih oči je sevalo zdaj kakor tolažba, vzpodbuda in tih odpor duše, ki se v svoji revii čuti po krivici ponižana.

„Meta, bodi trdna in močna; kar trpiš, trpi za tvojo dušo.“

Njen glas je bil pogumen.

⁶ kolarski stol.

Le Metino srce ga ni moglo razumeti. Zato se je zatekla k svojemu ljubemu in ga poklicala:

„Ožbej, Ožbej“

Njen klic ni bil zaman: Ožbej, ki je ves čas stiskal svoj obraz v dlani, je skočil na sredo hiše:

„Oče, kaznujte mene, jaz sem kriv ...“

Toda oče ga je zlomil z mrzlim, grozečim pogledom, ne da bi stegnil roko.

„Na kolena, sin!“ je zagrmel stari nad njim in že se je zgrudil zlomljeni Ožbej na kolena za klop, kjer je spet zakopal glavo v roke. Meta je videla, kako nalahno drhti in čeprav je bila sama napol uničena, je bilo v njenem srcu prostora za tiho usmiljenje do strtega ljubčka.

Takrat se je dotaknila železna gospodarjeva pest. Obšla sta jo groza in stud, vendar je našla toliko moči, da je vstala, s trdim korakom pristopila k psici in se vdano usedla na marterniški stol. Materino ponašanje in pa usmiljenje do Ožbeja sta jo navdala s pogumom, ki ga malo prej niti slutila ni. Tudi ihtenje je popustilo in solze, ki so še lile iz njenih oči, niso bile več tiste bridke solze, ki curljajo iz srčnih bridkosti; kmalu pa so se tudi te posušile v novi moči, ki je rasla v njej, ko je sedala na marternico, ko je polagala svoje roke na psico, da jih je okrutni gospodar mogel pod zapetjem privezati na les, da sta se navzgor obrnjeni, tesno stisnjeni dlani zaokrožili v majhno skledico.

Metina žalost je bila radi ječe v kamri in radi prezira in sramote, ki ju je morala prestatiti po odkritju svoje nesreče, že čisto izčrpana in bila je na koncu svojih moči. Toda to, kar je doživljala zdaj, ko je na eni strani z materjo vred občutila svojo revščino, svojo neznatnost in nevrednost, na drugi strani pa neizprosno trdoto svojih rednikov in njih dušeče sovraštvo ... vrh tega pa poteptano ljubezen do Ožbeja, to jo je streznilo in jo navdalo z novo močjo. V njej se je oglasil skrit, užaljen odpor, ki pa se je večal in jo vso napolnil ravno takrat, ko se je začenjala martra.

Vedela je, da mora sprejeti trpljenje kot neizogibni boj proti krivici in da mora v tem, čeprav neenakem boju, tudi zmagati.

„Delajte hitro, oče Karničnik.“ je rekla z močnim, prezirajočim glasom.

Pokora z žganjem prediva na rokah je bila starodavna pravica svobodnih kmetov, ki so smeli z njo kaznovati svoje posle za prešuštvo, za krajo, za nepokorščino, za lenobo in za druge grehe. Pred sto leti se je še čulo tu in tam o njej, potem pa je ta kruta šega izginila. Ta način kazni je mnogo hujši, kakor pa se zdi. Tleče predivo ne peče in ne žge samo dlani in prstov, ne prežge samo kože do živega mesa, temveč žge s peklenškimi bolečinami v možganih, pri srcu in po vseh čutilih telesa. Predivo tli počasi, brez plamena, ali peče tako žarko, da tudi najmočnejši ljudje le kratek čas prenesejo to martro.

Ko je njen sovražnik, karniški gospodar, prižgal predivo, je bil njegov obriti obraz mrliško miren. Ko je Meto spekla prva bolečina, je hotela v prvem hipu izviti roke iz otveze; ker pa so bile trdo privezane na težko psico, se je le onemoglo zvilo njeno telo. Potem je kmalu zasmrdelo po ožganem mesu. Metine oči so postajale vedno večje in izstopale so iz jamic; na čelu so se zbirale velike mučeniške srage. Mučenica je z zobmi grizla ustnice, da bi stopnjevala svojo odporno moč in zadušila stokanje...

Njena mati Hudabivka je že prej padla na kolena, sklenila roke in obrnjena k božji martri glasno molila žalostni del rožnega venca.

„... ki je za nas krvavi pot potil...“ je pridušeno odmeval njen, sedaj čisto tuj, neznan in odsoten glas po veliki dimnici. Šega je namreč bila, da so navzoči med martro glasno žebriali. Zdaj je bila pa podoba, da moli samo Metina mati. Karničnik je pazljivo nalagal kosme svežega prediva na tleče prgišče, z drugo roko pa je z vso silo tiščal prevezano Metino zapestje k psici, da bi se mučenica ne mogla ganiti; pri tem mu je zvijala ustnice besna zloba, ki je izdajala strastno uteho njegovega notranjega sovraštva.

Mati Karničnica se je naslonila na steno in nepremično strmela v Meto; tudi njen obraz je pričal, da njene ustnice ne odgovarjajo Hudabivkinemu žalostnemu delu. Ožbej je klečal ves čas za pečjo, le da se je še bolj skrotovičil na kup in še niže skril svoj obraz. Po stresljajih njegovega telesa pa se je zdelo, da v svoji notranjosti moli s Hudabelo.

Meta je skušala vsaj neslišno odžebrovati svoji materi, da bi ohranila svojo moč; njena trpeča duša je iskala v molitvi tihe opore, ali njen razum je ni našel. Zato se je že od kraja zmedla, kar je povzročilo, da je jela bolešno stokati.

Hudabivka je hlastno in naglo molila:

„Ki je za nas krvavo gajžvan bil...“

In še hlastneje in hitreje:

„Ki je za nas težki križ nosil...“

Po stari šegi je smela rihta trajati kvečjemu tako dolgo, da se je mogel odžebrovati žalostni del, ako sodnik že prej ni prenehal mučiti. Karničnik pa je ostal do konca neizprosni; ves je bil zatopljen v svoje krvavo delo. S hlepečimi očmi je polagal predivo za predivom v Metine dlani. Po prstih je že režalo golo meso od kosti in po dimnici se je širil vedno hujši smrad.

Meta se je zvijala od bolečin, kakor bi bila s svojimi silami pri kraju. Hropla je vedno glasneje, kakor bi s tem skušala zadušiti bolešno stokanje. Nekajkrat se je njeno telo tako krčevito zvilo, da se je stresla cela psica. Proti koncu je Metino hropenje preglasilo materino hlastajočo molitev.

„Kateri si bil za nas na križu pribit...“

Enkrat, dvakrat..... desetkrat....“

Potem je rožni venec zarožljajal na tla. Hudobivka je planila k Meti... krvava rihta je bila končana. Karničnik je razvezal roke in še hitro odpihnil

pepel z dlani, da se je pokazala ena sama, velika, osmojena rana nakiplega mesa in žil.

Meta se je sunkoma dvignila, a takoj s pobešenimi rokami omahnila materi v naročje.

„Na tem svetu je pravici zadoščeno — da bo še na onem, pa sama glej...“

S temi besedami je Karničnik opravil svoje delo. Potem se ni več brigal zanjo.

Meta je bila vsa pijana od bolečin in se je slepo prepustila svoji materi, ki jo je narahlo objela čez pas in jo vodila iz hiše, da bi čimprej izginili izpred oči teh neizprosnihi ljudi.

Pri durniku⁷ pa se je vmešala Karničnica, ki je doslej sedela, kakor bi bila izrezana iz lesa. Hudabivka je urno potegnila Meto za seboj čez visoki prag, kakor bi jo hotela obvarovati pred novim napadom. Toda v veži jo je Karničnica z enim sunkom iztrgala iz materinih rok, se je polastila in se z nepopisnim sovraštvom zakadila vanjo. Strgala ji je haderco z glave, jo zgrabila za lase in jo sunila čez prag, da je Meta v loku zletela pred hišo in padla na obraz...

„Prekleta cundra...“

Tako je zaklela Karničnica, hkrati pa zagnala vse Metine stvari za njo, njene obleke in njeno perilo, vsega za dobro culo. Nato pa je tresčila vrata v podboje, da se je stresla vsa hiša.

Zdaj se je začel drugi del Metine pokore — očitna sramota pred družino, iz katere je bila za zmeraj izgnana. V tistih časih so na kmetih kaznovali z očitno sramoto skoraj vsako prešušnico, posebno pri velikih družinah; ta kazen je ostala še potem, ko se predivo ni več žgalo.

Greh kake dekle je padel tudi na njene tovarišice; zato so po stari navadi imele pravico, da se nad nesrečnico maščujejo na ta način, da ji nad glavo prevežejo krila in jo s šibami po goli sramoti iztepejo iz dvorišča.

Preden je Hudabivnica, ki je takoj za Meto planila iz hiše in mimogrede v diru pobrala njene raztresene cunje pred pragom, utegnila priskočiti na tleh ležeči hčeri na pomoč, so planile nanjo domača hči, velika dekla in kravarica. Prej ni bilo ves čas nobene videti, zdaj so se pa mahoma nekje vzele, da izvrše nad osovraženo mlado tovarišico njim pripadajočo postavo. Vsa poselska družina je bila zbrana na gorici in čakala, da pride do svojega deleža.

Velika dekla in kravarica sta bili že postarni dekli, ki sta mrzeli Meto zaradi njene lepote, hči pa se je od staršev navzela sovraštva. Te tri ženske so planile na Meto, jo v hipu postavile pokonci, še hitrejšje dvignile dekletovo gornje in spodnje krilo nad glavo in ju tam prevezale, da je bilo Metino spodnje telo popolnoma golo.

⁷ podbojih.

Potem pa so z močnimi brezovimi šibami začele klestiti po nagem životu, zraven pa besno sikale:

„Cundra cundrasta...“

Meta je zakričala z nepopisnim glasom. Čeprav ni mogla ničesar videti skozi krili, je slutila, da posli od vseh strani zijajo vanjo; ta očitna sramota jo je huje zbolela, kakor pa tleče predivo. Če bi ji mati zdaj ne priskočila na pomoč, bi bilo zanjo hudo, kajti bila je zavita v temo in ni vedela, kam naj pobegne pred šibami.

Mati pa je že bila pri njej. Ne da bi poskusila razvezati krila in jo rešiti sramote — tega si tudi Hudabivka ni upala, da bi prekršila stare postave in pravice — jo je objela čez pas in jo v diru vodila do najbližje lese. Onstran plota se pravica očitne sramote že neha. Lesa je bila kakih dvajset korakov oddaljena; dekle se je z zavezanimi očmi slepo zaneslo na mater in tako sta bežali, kar sta mogli, pred zasledujočimi, že čisto pobesnelimi zasledovalkami, ki so neprestano udrihale s šibami po njeni goloti in sikale:

„Kuzla, kuzlasta... na... cundra prokleta...“

Babe so bile kakor obsedene; njih hlepeče oči so se še strašneje zagrizle v Metino belo kožo in v njeno lepo oblikovano spodnje telo, kakor pa ostra brezovina njihovih habin.⁸ Kakor bi jih ravno ta deviška belina podžigala k še hujši besnosti. Babam, posebno obema deklama, se je pri tem zdelo, da se maščujejo za neko tajno krivico in zapostavljenost, ki sta jih grizli že od mladih nog. Zato so tem huje pritiskale za bežečima, čim bolj štrenasto je postajalo Metino telo.

Pri tem jih je še podžigal krohot hlapcev, ki so zijali od hleva:

„Ali si puščate kri, ho, ho... le daj Mica ho, ho...“

Stara Hudabivka se ni zmenila za udarce, ki so padali tudi po njeni roki, in je Meto kar z eno roko dvignila čez prelaz. Sramotnega šibanja je bilo zdaj konec.

Znorele babe so pobesile svoje s krvjo obrizgane habine in so se sklonjenih glav vrnile proti hiši, da po stari navadi zažgo šibe na domačem ognjišču.

Hudabivka je onstran plota raztrgala povezo nad Metino glavo, da so se krila spustila in pokrila Metino nagoto. Meta se je šele zdaj prav za prav zavedela prestane očitne sramote. Pozabila je na razbolele roke ter na pekočo bolečino svojih bokov in meč ter kriknila: „Mati, bežive!“ Dvignila je roke in jo na slepo udrila po gonjah navzdol.

Hudabivka pa, ki je dotlej zaničevanje svojega lastnega rodu z junaško vdanostjo prenašala, ker je mislila, da je to dolžna starim postavam in si ni upala nastopiti proti mogočnemu Karničniku, se je zdaj znašla, kakor bi se oprostila težke omotice. Obrnila se je proti hiši, iz katere sta bili pravkar vrženi, dvignila obe pesti v zrak in zakričala:

⁸ močne šibe.

„Prekleti hudiči ... otrok bo pa le Karničnikov.“

Potem pa je zdirjala za bežečo Meto in jo doletela šele pri lesu.

Tam sta se skrili daleč v goščavo in se zatekli k studencu. Hudabivka je Meti najprej izmila zatekle in podplute oči, nato pa je navezala na ožgane roke lapuhovega listja in drugih zdravilnih zelišč; naposled ji je izprala še razšibano spodnje telo.

Bolečine so že nekoliko popustile, ali Meta se še ni mogla utešiti; bolj kakor rane, jo je skelelo to, kar je pravkar doživela; vsa sramota, vsa črna preteklost sta ji zdaj stopili pred oči. Zdelo se ji je, da je njena ljubezen s koreninami izruvana iz njenega srca. Ni se mogla vpokojiti; z glavo v mahu je ležala na zemlji in drhteče ihtenje ji je neprestano stresalo prsi.

Mati je sklenila, da ostaneta v gozdu skriti in se šele v mraku vrneta domov, da bi se tako izognili zijalom in škodoželjnim marnjam. Meta je bila tako zbita, da ji je bilo že vseeno, zato je prepustila vse materi.

Ko je Hudabivka mislila, da se je hči že malo umirila, ji je rekla:

„Ne jokaj Meta, v nekaj tednih se bodo rane zacelile in spet bo vse dobro. Zaradi greha te ne bom karala, ker si po vsem tem, kar si morala prestati, že zadosti kaznovana. — Ali povem ti: zdaj se je zate križev pot šele pričel...“

Hči ji ni ničesar odgovorila, le v vresovje se je vrgla na obraz, iztegnila boleči roki od sebe in dolgo, tiho ihtela. Poleg nje je molče sedela Hudabivka. Šele ko se je zmračilo, sta se čutili varne da sta odšli domov v zavetje hudabivške bajte.

Na Karnicah je še tisti dan zmanjkalo Ožbeja; pet dni ga ni nihče videl, čeprav so ga povsod iskali, šesti dan so ga pa našli na parni popolnoma pijanega.

Tedaj se je Ožbej prvič napil.

Začetek moje skurne zgodbe ni nič posebnega; kar se je zgodilo z Meto, takrat ni bila nobena izjema. Dandanašnji sicer ne žgo več rok prešuštnicam, toda iz hiše pa jih še često mečejo, posebno če gre za priliznjenko, ki se hoče vtihotapiti v hišo bodočega bogatega gospodarja.

Zato se je soseska kmalu pomirila. Kar je sledilo poslej, pa je bilo nekaj drugega od teh vsakdanjih zgodb.

Meta je čez nekaj tednov, ko so se ji zacelile roke, odšla služiti v samoto kraj Drave, odkoder se je vrnila v materino bajto roditi — sina. Rada bi mu dala očetovo ime, ali duhovnik ni dovolil, da bi se obnavljal kakršenkoli spomin na Karnice. Otrok je dobil ime — Gav.

Po porodu je pustila Meta tri tedne starega otroka svoji materi ter je odšla služiti na pliberško stran, skoraj štiri ure hoda daleč; v bližini si je zaradi zamere na Karnicah nihče ni upal vzeti v službo, njej pa je bila ta

oddaljenost prav dobrodošla, ker se je izognila karniškemu zajedanju in hudim jezikom. Zvezo z Ožbejem si je morala z silo iztrgati iz srca.

Ko je bila vsa zadeva že pozabljena, se je Meta čez dve leti nenadoma vrnila iz službe k materi in preden je soseska razrešila pravi vzrok te nenadne vrnitve, je Meta izlegla drugega pankerta. Za očeta pa je pri krstu napovedala — karniškega Ožbeja.

To je bilo huje, kakor da bi udarilo iz jasnega. Nihče ni slutil, da je med Ožbejem in med Meto še kaj, niti stara Hudabivka ne. V zadnjih dveh letih je bila Meta samo enkrat in sicer o novem letu doma in tudi takrat komaj en dan in eno noč. Tudi tega drugega fanta duhovnik ni dovolil krstiti za Ožbeja, kakor je Meta želela, temveč mu je dal svoje posebno ime: Gaber.

Stari Karničnik je v svoji prvi jezi spet do nezvesti pretepel Ožbeja, nakar je ta za nekaj dni izginil od hiše. Ko se je vrnil, je bil tako hudo pijan, kakor prvič. Karničnik je v svoji razburjenosti teklen do hudabivške bajte, da se tam znosi nad Meto, ali stara Hudabela mu je pred nosom zaprla vrata, da je mož mogel le zunaj okrog bajte razsajati.

Ko pa se je Meta hotela spet vrniti v službo, jo je zgodaj zjutraj prišel iskat birič iz Doberlevesi in jo odgnal na graščino. Vedela ni, kaj to pomeni in je polna črnih slutenj šla z biričem kakor vsak, ki je bil takrat ali pa je danes iznenada poklican na graščino.

Tam so jo sprejeli gospodje in stari Karničnik ter jo začeli stiskati, naj se odpove razmerju z Ožbejem.

„Vidiš, Meta,“ ji je zlepa prigovarjal graščinski gospod. „Sama veš, da ta zveza nima nobenih koristi zate. Karničnikovi hiši in tebi sami je v največjo sramoto, vsej soseski pa v pohujšanje. Odpovej se tej ljubezni pred nami, pred Bogom in pred človeškimi postavami. Tako bo najbolje za te.“

Meta je bila v zadregi. Ni se mogla znajti, kaj tiči za tem in ni nič odgovorila.

Graščinski gospod pa je nadaljeval:

„Ne smeš si namreč misliti, da bi se kdajkoli mogla poročiti s karniškim sinom, najmanj pa smeš upati, da bi kdaj postala Karničnica. Oče Karničnik ne bo tega nikoli dovolil...“

„Nikoli. Rajši razdedinim sina.“ je srepo poudaril Karničnik in se od komaj zatajevane jeze obrnil v stran, ko mu je Meta skušala vloviti oči. Mlada sirota še ni imela dvajset let in je v svoji neizkušenosti in dobroti še zmeraj mislila, da ima srd tega zakrknjenega človeka svoje meje.

Takrat se je ojunačila in je rekla:

„Meni Karnice še na misel ne pridejo. Čez naju oba je prišlo, da še vedela nisva kako. Meni je danes poglavitno samo to, da je Ožbej oče mojih dveh otrok, ki imata pravico do očeta, in da mi je Ožbej najbližji človek na svetu in da ga imam rada...“

Ravno tega pa bi Meta ne smela izpovedati, kajti takoj se je veter obrnil.

„Ravno to ni dovoljeno in si moraš izbiti iz glave. Zakaj si nalagaš težavo na mlado glavo, ko ne more biti kruha iz te moke?“ Gospodov glas je bil trd in pogled hud. „Daj si dopovedati, in če bomo videli, da si pametna, bo tudi Karničnik storil svoje. — Koliko ste namenili doslej za ta dva pankerta — Karničnik?“

„Vsakemu trideset rajniš, vsakemu pa dam po petdeset, ako deklina obljubi, da bo odslej pustila našo hišo pri miru. Vsakemu po petdeset rajniš, da nihče ne bo mogel Karnic osirati...“

„Meta, po petdeset rajniš. Ali ni to več kot dobrotljivost? Še otroci trdnih hiš nimajo danes takih dot.“

Meti je začelo zapirati sapo, zato se je hitro odločila:

„Karnic se lahko odpovem, ker nanje še misliti nisem utegnila, če pa se odpovem Ožbeju, se mi zdi, kot da bi zatajila svoja dva otroka...“

„Torej ne?“

„Ne! Rajši se odpovem denarju, naj ga Karničnik sam ima.“

Če bi ne bilo na graščini, bi se bil Karničnik najbrž kar na mestu znesel nad predrzno deklino; tu pa so bili gospoda sodnik. Graščinski gospod je zarjul:

„Premisli pankertnica, kaj govoriš? Če se temu pohujšanju ne moreš odpovedati zlepa, se mu boš pa zgrda. Lahko te izženemo, lahko te zapremo, lahko te damo tudi na natezavnico, da boš za vse večne čase pomnila. Ali se odpoveš, ali ne?“

„Temu, kar ni moje, se odpovem, temu pa, kar je moje, se ne odpovem...“

Zdaj so gospoda sprevideli, da je vsako siljenje zastonj; zato so sklenili, da jo dajo na stol. Takrat so v Dobrlivesi na graščini še topli.

Birič je zgrabil Meto in jo na zobe porinil na pripravljeni mučeniški stol.

„Če boš močna, te ne privežem, če boš slaba, te moram privezati“ jo je vprašal.

„Skušala bom biti močna,“ je odgovorila Meta. Čula je že praviti, da tepejo na graščini kakor nanese kazen, po petnajst, po petindvajset, po petdeset udarcev; pri petdesetih udarcih da se po navadi pričenja nezavestnost. Meta se je vdala z zavestjo, da trpi po nedolžnem in to ji je dajalo dovolj moči. Oklenila se je stola z obema rokama in stisnila zobe, da bi lažje prenesla. Ko pa je čutila, da ji birič viha krilo na hrbet, jo je stresla groznica:

„Ali morate po golem telesu?“

„Kako pa, grlica nedolžna,“ je robato odvrnil birič in ji s plosko roko pritisnil nago zadnjico na les, da jo je zazeblu pri srcu.

Meta je že nekaj časa ležala pripravljena na stolu, a martra se še zmeraj ni začela. Kaj čakajo? je srepo vlekla sapo k sebi. Po tej sodbi, ki je

bila zadnja v dobrliveški graščini, pa ljudje še dolgo niso mogli pozabiti, kako so se gospoda zagledali v prelesto Metino telo; nikdar baje še niso videli tako lepo zoblikovanih nog, tako bele kože in tako zapeljivega čara. Gospoda se dolgo niso mogli zdramiti iz strmenja na to deviško zapeljivost, ki je ležala stegnjena pred njimi, le Karničnik se je sovražno obrnil stran.

„Začni birič“, je naposled ukazal poglavitni gospod, ko je prišel k sebi.

Birič je začel mazati z močno leskovo palico; pri vsakem udarcu je nekoliko zategnil in po vsakem udarcu je nekoliko premolknil:⁹ ko je prvič primazal, se je zdelo, da se je palica prijela Metinega telesa in da ga vleče kvšku, pri drugem udarcu in pri tretjem se je videlo le še nalahno drgetanje mesa in kože, pri naslednjih udarcih pa je bila golota že bolj podobna komaj vidno kipečemu testu. Do petnajst udarcev se ni izvil iz Mete še noben vzdih.

Tedaj je graščinski gospod ustavil biriča.

„Meta, ali se zdaj odpoveš?“

Ne da bi jih pogledala, je iztegnila od sebe svoji roki, jih pomolila pred stol, da so se videle zaceljene brazgotine njenih ožganih dlani, ter rekla z glasom, ki je razodeval njeno trpečo, a odločno dušo:

„Kako bi zatajila to, za kar sem že kri prelivala...“

„Namaži jih še petnajst,“ je velel biriču graščinski gospod.

Birič je narezal še petnajst udarcev.

Ti udarci je niso mogli niti toliko omehčati, da bi se spustila v bolesten jok, kakor so njeni mučitelji pričakovali. Meta ni hotela tem trinogom pokazati, kako trpi; toda kar je zatajila s samopremagovanjem občutkov, to je priznalo njeno telo, ki se je po slehernem novem udarcu začelo bolešno previjati. Njena zadnjica je bila že prekrizana z debelimi, marogastimi klobasami, iz katerih je tam, kjer so se križale, brizgala prva kri. Meta je že drgetala od bolečine in iz ust ji je vrelo neko krčevito grgranje...

„Trideset“ je naštel birič.

Graščinski gospod se je nizko sklonil k Meti in pobaral:

„Trdovratnica, ali si si premislila?“

„Jaz si nimam nič premišljevati. Ubijte me —...“

V tem kriku je bila obtožba, stud, izraz bolesi, sramote, gneva in zaničevanja, samo prošnja ne.

To je gospodo še bolj razsrdilo.

„Petdeset“, je zavpil gospod.

Birič pa, ki se ni več zanesel, da bo Meta prenesla še nadaljnjih dvajset udarcev po isti plati, je predlagal, naj ji slečejo modere, da jo pretepe po golem hrbtu in križu. Gospoda pa se niso hoteli plesti s prekladanjem

⁹ prekinil.

mučenice niti gledati njenih oči; birič je moral še teh dvajset udarcev nacerediti po spodnjem telesu.

Pravijo sicer, da se je Meta začela biriču smiliti, pa je zategadelj prizanesljiveje mazal in skušal udarjati tja, kamor prej še ni dosegel; ali kljub temu je bila Meta že skoraj na koncu svojih moči. Prejšnje sunkovito grgranje se je bilo spremenilo v pridušeno, zmeraj globokejše, zmeraj onemoglejše hropenje...

Birič je po petdesetem udarcu vrgel palico na tla in se vprašujoče ozrl po svojih predstojnikih.

„Meta, ali se boš zdaj odpovedala?“ so gospoda poslednjič pobarali, pa tudi zdaj niso dobili drugega odgovora, kakor:

„Končajte me...“

Vprašujoče so se ozrli na Karničnika, ki se ves čas ni ganil z mesta.

„Kaj naj storimo s tako trdovratnico?“

„Tepite jo... tepito je naprej!“ je zalajal mož.

Ali gospoda so bili pametnejši od njega in so videli, da ne morejo s tem nič doseči. Birič je prinesel veliko mokro plahto, v katero je zavil Metine razbite ude, ter jo položil na široko klop v pisarni. Kakor hitro pa se je Meta spet dobro zavedela, se ji je srce napolnilo z nepopisnim studom in sovraštvom do te skurne hiše in do vsega, kar jo je obdajalo. Vstala je po sili, četudi z velikim premagovanjem in se takoj napotila proti domu k materi. Ali ji je samopremagovanje vlilo to moč, da ni odšla osramočena kakor so po navadi bežale iz graščine take grešnice, pač pa samozavestno in prezirno skozi Dobrloves? Vsi, ki so jo videli, so se ji čudili.

Graščinski gospod, ki je dal Meto pretepati, je po končanem prizoru rekel Karničniku:

„Po mojih mislih ne more tu nihče preložiti. Ljubezen, ki prenaša take muke, je pregloboko zakoreninjena, da bi jo kdorkoli mogel izruvati.“

Karničnik pa je odvrnil:

„Jaz jo bom.“ —

Meta se je s težavo zavlekla k materi in je teden dni preihtela v bajti. Medtem ji je mati toliko pocelila rane, da se je mogla spet odpraviti v službo — to pot nekam pod Peco. Mati je obdržala v bajti Gava in Gabra in življenje je spet teklo svojo pot.

Karnice so z vsemi sredstvi skušale razbiti zvezo med Ožbejem in Meto. Ker zgrda ni šlo, je hotel Karničnik doseči pri Ožbeju zlepa.

„Ožbej, sin! Ti veš, da si od našega rodu določen, da po moji smrti vodiš Karnice. Pot pa, po kateri morajo Karnice hoditi, ni tako lahka. Pomisli nazaj in videl boš, da živi na Karnicah naš rod, odkar se v Dobrli- vesi vodijo gruntne bukve. Naši pradedje so ta svet izkrčili, si postavili tu gori ognjišče, odtod so razširili svojino dol do doline in gor do vrha

Obirja. Zato je bil potreben stoleten boj. Ogromni naorani robovi naših brežnih njiv pričajo o tem, kolikokrat je bilo treba iti za merjascem, koliko oplazov je bilo potrebno razkopati, preden so se mogle Karnice postaviti na tako trdno podlago, na kakršni stojijo sedaj. — Tisti, ki nam zavidajo, nas potuhtano opravljajo, češ da je v starih časih nek Karničnik ubil svojega soseda na Malih Karnicah, da je mogel združiti oba grunta v Velike Karnice, kakršne so sedaj. Jaz ne vem, če je to resnica ali laž, toda če se je resnično zgodilo, je bilo Karnicam v korist. Če hočeš kraljevati, moraš iti brezobzirno svojo pot! — — — Tisti, ki se nas boje, nas imajo za trdosrčneže, za brezobzirneže, za samobučneže. Dobro! Taki smo, kakršni smo in kakršni morajo biti tisti, ki hočejo živeti na Karnicah. Zato smo naše ognjišče ohranili do današnjega dne, zato nismo nikoli pred nikomur snemali klobuka, razen pred duhovno in posvetno gosposko — — — Zdaj, ko naš rod lahko samozavestno zre raz Karnic po Podjuni, zdaj prideš ti, Ožbej, in mi začneš delati zgago. Ženiti se hočeš, kakor se na Karnicah doslej še nihče ni ženil. Moram ti povedati, da ne gre za posteljo, gre za Karnice! Karnice potrebujejo gospodinjo, ki so našega duha, ki Karnice razumejo, ki čutijo v sebi to, kar čutijo vse Karnice, vsaka brazda, vsaka globača, vse sleme... Tega duha pa Hudobivniki nimajo in ne morejo imeti. Ta rod — Hudabivški se plazi po globačah, ko da bi se črvi plazili; nakapljal se je iz nešteti postelj, suženjski je in ne zna nositi glave pokonci. Hudabivniki niso za Karnice...“

Karničnikov glas je bil proti koncu skoraj rahel; poznalo se mu je, da govori z globokim občutkom. Njegov sin je mislil, da je prišel čas, ko lahko odkritosrčno govori z očetom.

„Hudabivška Meta je mlada in mislim, da bi se privadila na Karnice in na Karničnike. Vi tudi sami veste, da na Karnicah že dolgo ni bilo tako pridne iberžnice, kot je bila Meta.“

„Ali je tako težko razumeti, kar sem ti ravnokar razlagal? Ali je tako težko razumeti, da hudabivška žvot¹⁰ ne spada na Karnice? Ne toliko zategadelj, ker bi ji moral za balo še spodnjo janko kupiti. To navsezadnje ni odločilno. Odločilno je, da je taki žvoti tuje naše hotenje. Meta bi se v naš nagon ne mogla vživeti. Njena kri ni za Karnice, Ožbej! — —“

Skoraj proseče je izzvenel Karničnikov glas. Sinu se je zdelo, da razkriva oče neko doslej še nepoznano nežnost. Zato je tudi on hitro razkril svoje srce:

„Oče, meni se zdi, da bi bil srečen le z Meto, Meta pa z menoj. Že dvoje otrok imava, ker se je tako zgodilo. Jaz bi bil rad srečen, ali s svojo srečo bi ne bil rad na poti sreči Karnic. Če mi dovolite vzeti Meto, se Karnicam odpovem; dajte jih Volbenku, mojemu bratu, meni pa prepustite

¹⁰ pleme, rod.

bajto na Malih Karnicah, ali pa bajto na Pušči, če ne drugače, pa vsaj v dosmrtni užitek. — —“

„Sin!“ ga je prekinil Karničnik z votlim, skoraj otožnim glasom. „Kar si zdaj spregovoril, je mnogo huje, ko pa to, kar si rekel malo poprej, da bi rad pripeljal Meto na Karnice. Tu pred menoj si se odpovedal Karnicam. To moram slišati od lastnega sina! Ne, ne! Tako čebezijo¹¹ slabiči. Mi pa, Karničniki, nismo slabiči. Ne dovolim ti, da postaneš slabič, ne dovolim ti, da postaneš zezej!¹² Vidim, da te je strup, ki ti je bil zavdan, že daleč podlezel. Ali še je čas, da ozdraviš, da spregledaš, da se vzbudi v tebi karniški duh! Bridko je, Ožbej, ko moram slišati, da hočeš pobegniti s Karnic, da jih hočeš zamenjati za janko. Ali nisi iz prahu, ki ga že stoletja nosi veter okrog Karnic, ali ne čuješ v sebi krvi, ki je tekla v naš rod po nevidnih žlebovih iz osrčja samega Obirja? — — Ne vidiš tega, ne čutiš tega! Joj meni, joj Karnicam!...“

Karničnik se je popolnoma vdal težki, notranji tugi. Njegov obraz je postal poln skrbi, njegove oči vlažne in žalostne. To je Ožbeja zrušilo; očetov srd je lažje prenašal kot pa njegovo tugo.

„Oče, napravite, kakor hočete!“

Karničnik je sprevidel, da se je treba hitro odločiti, kajti iz svojega poslednjega razgovora s sinom se je prepričal, da je njegov najstarejši otrok res neodločen, mehak slabič. To je pripisoval strupu, ki mu ga je po njegovem mnenju in po mnenju vseh Karnic zavdala Meta in pa vsa hudabivška žvot. Zato je sklenil, da Ožbeja oženi. Sicer je bilo proti šegi Karnic, ženiti sinove, preden se jim je izročilo posestvo, ali sedaj je bil pri roki dober izgovor, da je Ožbej še mladoleten. Ožbeju so poiskali nevesto na oni strani Bele, na Jamnicah pri neki hiši, katere rod je že od pamtiveka razkopaval oplaze po brežinah svojih rodih njiv in ki je veljala za bogato hišo. Dečva, ki mu je bila namenjena, je bila lepa, pa so vsi mislili, da ga bo mogla odvrniti od Hudabivnikov.

Ožbej se je spočetka branil, potem se je pa vdal v svojo usodo. Ni mu bilo lahko; odkar je poznal Meto, je bil v kleščah; na eni strani pritisk domačih, oziri na očeta, na drugi strani pa ga je neprestano grizla ljubezen do Mete. Odkar je bila Meta pregnana s Karnic, jo je le nekaj barti videl in še to z veliko tveganostjo. Ta duševni precep ga je stalno stiskal in mu lomil njegovo samostojnost; postajal je neodločen, prikrit in nezaupljiv.

Ko je Meta zvedela, da se Ožbej ženi, je dan na dan nestrpno čakala, da se bo oglasil in ji vsaj razkril vse težke okoliščnosti, ki so ga pritirale do tega koraka in ki jih je ona tudi dobro slutila. Zdelo se ji je, da bi ji Ožbejev prihod mnogo olajšal muke, ki jih je zategadelj morala prenašati.

¹¹ govoričijo.

¹² neodločnež, pokveka.

Toda čakala je zaman, Ožbeja ni bilo od nikoder. Da bi šla sama do njega, pa ji je branil skrit deklinški ponos, neka hudabivška trma, ki pa ni mogla posušiti solz, katere je pretakala mnogo svetlih noči.

Karničniki so pripravljali velikansko svatbo; klali so živino, Karničnik je šel sam po vino na Štajersko, camar je navabil skoraj sto parov svatov. Čeprav je to ustrezalo starim šegam, je soseska vendarle zapazila neko pretirano, mrzlično napuhnjenost pri tem. Hudabivniki pa so se potuhnili.

Tedaj se je zgodilo nekaj nezaslišanega!

Na dan poroke, tako zgodaj, da sta Drava in Podjuna še ležali v somračni meglenosti in se je komaj na Karnicah začelo rahlo svitati, je prišel camar z godci pod Ožbejevo okno, da ga po stari šegi slovesno prebudi iz spanja poslednje noči njegovega fantovskega stanu. Vstajanje so prebujajočemu svetu naznanili možnarji, ki so zagrmeli doli za gorico. Godci so zagodli že tri podoknice, toda Ožbeja še ni bilo na spregled. Ko je camar nato odprl njegovo kamro, je našel tam nedotaknjeno postelj... ženina pa nikjer na vseh Karnicah...

Nezaslišana sramota! Ženinovi svati so se zbirali na Karnicah. Ko so pa zvedeli, da ženina ni, da se je skril, so se osramočeni razbežali na vse strani. Stari Karničnik se je skril, ker ni mogel prenesti sramote. Karniška hiša je imela tudi ogromno škodo, ker je morala plačati vse priprave. Ali ta škoda ni bila še nič proti veliki sramoti, ki je padla na to staro domačijo.

Ožbeja ni bilo osem dni na spregled. Vrnil se je nekega dne, ko je sedela družina ravno pri obedu. Po zalitih očeh in zabuhlem licu se mu je poznalo, da je preživel dolgo pijanost. Ko pa je vstopil v dimnico, ni bil več pijan, temveč je prišel vdano in tako mirno ter smelo, da je vsej družini zastala sapa. Ni bil še sredi izbe, ko se je stari Karničnik kakor ris zakadil vanj. Vsa družina je s pridržano sapo pričakovala najkrutejši obračun, kajti Karničnik je bil vsem dobro znan kot človek, ki ne zna krotiti svoje jeze.

Toda namesto pričakovane tepežke se je zgodilo nekaj drugega; Ožbej je kakor ukopan obstal na mestu, pokleknil sredi dimnice, sklenil roke k prošnji in mirno ter odločno zaprosil:

„Oče — zaradi tega me ne boste topli!“ Nato se je obrnil proti družini, pogledal po vseh obrazih in nadaljeval prav tako mirno in preudarno: „Oče in mati, brat in sestra, vsa družina, vse Karnice, odpustite mi sramoto, katero sem vam nakopal s svojim dejanjem. Prišlo je na mene in nisem mogel ravnati drugače...“

Nekaj hipov je vladal v sobi težak molk. Vsi obrazi so bili bledi, na vseh se je poznalo, da se užaljena prevzetnost bori z občutkom odpuščanja. Materin obraz je bil najbolj bel; bila je silno prevzetna žena in njeno srce je bilo težko ranjeno. Stari Karničnik je ostrmel nad sinovo mirno odločnostjo, nad njegovo skesano prošnjo. Nevidna sila ga je potisnila stran od klečečega

sina. Zrušil se je na klop, skril svoj obraz v dlani in dimnico je napolnil njegov obupani, tuleči glas:

„Skot nesrečni...“

Ožbej je še zmeraj klečal in čakal na besede odpuščanja; njegove oči so romale od očeta do matere, do sestre, do brata, do vseh hlapcev in do vseh dekel, se ustavile pri pastirju, ali nikjer na nobenem obrazu ni mogel zapaziti poteze, ki bi odkrivala to, kar je tako neutešljivo iskal in pričakoval. Nikjer ni zapazil odpuščanja. In tisti, kateremu je bil tako srčno vdan, katerega je tako neizmerno ljubil, tisti se je sklonjen na mizo zvijal v težkih bolečinah, ker ga ni razumel.

Tedaj je Ožbej počasi vstal in rekel:

„Kar so imele Karnice zavoljo mene škode, odtegnite od moje dediščine.“

Potem je zapustil dimnico.

Ožbej je ostal doma in čakal kaj bo prinesel čas. O njegovi skaženi ženitvi na Karnicah niso več govorili. Leto še ni bilo okoli, ko je Meta nenadoma prišla domov k materi, kjer je zlegla novega — tretjega pankerta. Otrok je bil že štirinajst dni star, preden so našli botre. Ta tretji otrok je bil krščen za Mohorja. Pri vpeljankah je morala Meta doživeti še eno sramoto; zaman je čakala po maši pri vratih, duhovnik je ni hotel vpeljati, kakor je pri porodnicah šega; Meta je morala z novo sramoto zapustiti cerkev.

Rojstvo tretjega pankerta je pri Karničniku slednjič zazorilo sklep, ki ga je dotlej še vedno odlagal, v upanju, da se bo ta stvar vendarle nekako preložila. Poleg nesrečne zveze z Meto je dala povod za njegov odločilni korak še pijača, kateri se je Ožbej v svoji razdvojenosti zmeraj bolj vdajal.

Karničnik se je torej odpravil na graščino v Dobrloves in izjavil:

„Primoran sem, da za čast naše hiše odvzamem Ožbeju prvorojenstvo. S tem pa razveljavljam tudi njegovo vojaško oprostitev. Vzemite ga k soldatom, mogoče ga bo to izmodrilo. Grunt bo dobil mlajši sin.“

Graščina je storila po njegovi želji. Na Laškem je pravkar bila vojna in cesar je potreboval vojščakov. Kakor blisk se je raznesla po Podjuni in po Beli novica, da se je Karničnik odpovedal svojemu sinu in ga dal v vojsko. Čeprav je mnogo ljudi prej odobravalo neizprosno stališče starega Karničnika, ki je hotel z vsemi sredstvi preprečiti zakon med Ožbejem in Meto, je bilo zdaj zmeraj več takih, ki Karničnikovega koraka niso odobraval, ki so se mu zgražali.

„Sina je prodal...“

Ožbej in Meta sta dobivala zmeraj več pristašev. Dočim je soseska gledala Meto doslej le kot veliko prešušnico, veliko grešnico, je ta Karničnikov korak povzročil, da je jela imeti to zvezo za nekaj globljega, nekaj svetlejšega in lepšega. In že so se čuli glasovi:

„Zakaj se ne bi vzela, če se imata rada...“

V ljudski duši se je začel v prvih obrisih oblikovati trnjevi venec, ki ga je spletala ljubezen med tema dvema nesrečnima človekoma, od pokore, ki jo je morala Meta pretrpeti na Karnicah, do pretepanja na graščini. To privrženstvo je raslo počasi, kakor prihaja rosa na travnike; človek niti ne zapazi in mahoma se vse bliska okoli njega.

Na dan Ožbejevega odhoda na vojno se je že pokazalo, koliko ljudi je bila na njegovi in Metini strani. Soldati so se zbirali v Dobrlivesi, odkoder so se potem odpeljali z vozovi do Celovca. Od vseh strani se je zbralo mnogo ljudstva, vsakogar je kdo spremljal, celo najbolj zapuščenega hlapca. Le Ožbej iz Karnic je prišel sam. Mogoče so Karničniki slutili, da se javno mnenje spreobrača proti njim, mogoče pa so tudi slutili, da bo Ožbeja spremila Meta, pa jim sovraštvo ni dalo, da bi šli še oni.

Bilo je prvič, da sta se Ožbej in Meta javno pokazala pred svetom. Meta je prišla z vsemi tremi otroki in mogoče so otroci takrat tudi šele prvič videli svojega očeta. Ljudje so bili žalostni in potrti, ker se je vojne vsak bal, ali kljub temu ni nihče zamudil pogledati Ožbeja in Meto, toliko je bilo zanimanje za oba.

Dasi je bila Meta že mati treh otrok in je prestala takšne muke, je bila med vsemi zbranimi ženskami v Dobrlivesi najlepša. Bila je ko solnce, pred katerim se je moralo vse skriti. Pri slovesu ni jokala, kakor ostale ženske. Ta možatost jo je delala še lepšo. Ožbej je bil globoko ganjen; prvič se je smel pokazati med ljudmi ob Metini strani in videl je, iz stoterih oči je mogel brati, kakšen biser je Meta.

Marsikdo, o katerem bi si ne mogel misliti, je pristopil in jima stisnil roke. Posebno tisti, ki so odhajali na vojno, so jima odkrivali svoje duše. Vojska naredi tiste, ki ji morajo biti žrtvovani, mehkejše, pristopnejše in odpustljivejše, saj pravi star pregovor, da se na vojni odpuščajo najbolj zarjaveli grehi. In ko so se pomikali okinčani vozovi iz vasi, je marsikatera roka mahala Meti, je marsikak glas klical:

„Meta, nič ne maraj, vojne bo konec, mi pridemo nazaj...“

Potem se je zgodilo, da jo je neka družina pobrala na cesti in jo vzela na voz, s katerim se je odpeljala skoraj do domače kajže. Meta je sprevidela, da svet ni tako skuren, da zna deliti pravico od krivice. To ji je vtilo novega poguma v srce, da se je ob pogledu na svoje tri otroke začutila trdno in močno in je zaupljiveje gledala v bodočnost...

Čez dve leti se je Ožbej kot amažnik¹³ vrnil z vojne s prestreljeno nogo. Šepal je, razen tega pa še rajši pil, kot pred odhodom. Zato ga na Karnicah niso bili veseli. Vendar je ostal pri hiši.

Čez leto dni je Meta zlegla četrtega sina...

To je nagnalo župnika, da je poklical Karničnika v farovž.

¹³ invalid.

„Karničnik, zdaj pa je dovolj tega ciganstva! Štirje pankerti v vašem rodu, prosim vas...“

Karničnik je molčal, župnik pa je nadaljeval:

„Zadelj te svinjarije bom moral zapustiti faro. Kaj takega ni v vsej deželi! Ne preostane drugega, ko da se vzameta?“

„Nikdar in nikoli!“ Karničnik se je dvignil in ves mrzel stal pred duhovnikom.

„Ta trmoglavost ne koristi nič. Ta dva niti hudič ne spravi vsaksebi!“

„Kar sem se zarekel, sem se zarekel: Hudobivška žvot ne bo nikdar gnezdila na Karnicah.“

S temi besedami je Karničnik odšel iz farovža.

Četrtega pankerta je župnik krstil za Ožbeja; ljudje so trdili, da je storil to na inat.

Tedaj se je začelo po soseski govoriti, da se bosta Ožbej in Meta vzela na proste roke, kakor se pravi „na palec“. Meta sama je silila k poroki. Najprej je prigovarjala Ožbeju, naj pregovori očeta, da ju vzame v eno izmed karniških bajt, ko pa je stari to odločno odbil, da gresta v kako drugo kajžo. Ali iz tega ni bilo nič; kadar je bil Ožbej pri njej, je bil za to, kadar pa je bil na Karnicah, je spet zapadel oblasti starega Karničnika, oblasti neupogljivih Karnic in je odlagal... Karničnik pa je šel še dlje. Izposloval je pri srenji, da je Ožbeju prepovedala ženitev z Meto. Tisti čas so srenje še imele pravico dovoljevati ali prepovedovati ženitve. Ubogi ljudje se niso mogli vzeti, da ne bi zarod padel na breme sosesk. Ožbeja je to življenje vedno bolj grizlo in za uteho se je zmeraj bolj vdajal pijači. Sčasoma je postal eden najbolj razvpitih pijancev, in sicer eden tistih, ki jim pravimo, da pijejo na kvatre, nekajkrat na leto, ali takrat pa vlečejo osem dni in še dlje, dokler ne obnemorejo.

Ob takem življenju je Meta prenehala pritiskati na možitev; vdala se je v usodo in živela za svoje otroke. Med njo in Ožbejem se je le toliko spremenilo razmerje, da je Ožbej poslej odkrito zahajal k njej.

Kmalu je Meta petič zanosila. Takrat je morala prenesti še poslednji odkriti napad Karnic.

Za verne duše je šla popravljat grob svoje matere, ki je medtem že umrla. Populila je travo in hotela ovenčati grob z lepo kito zelenega bršljina z Obirja, ko so prišle na pokopališče karniška hči in dve dekli. Ena izmed njih jo je pred leti izbičala od hiše.

Čim so jo zapazile, jih je že popadla sveta jeza in vsule so se na Meto:

„Na tem blagoslovljenem svetu ni mesta za vlačuge...“

„Še mrtvi nimajo miru pred flekami...“

„Ponovca mora ven...“

Že je začelo leteti na Meto kamenje in prst.

„Ven iz tega blagoslovljenega kraja...“

„Huj...“

Zadirljiv krik in vik sta napolnila pokopališče, na katerem je bilo precej sveta; pri vhodih so se začeli zbirati radovedneži. Vsi so pričakovali, da bodo videli zanimiv obračun med ženskami. Toda prišlo je čisto drugače. Karniške babe so se pripodile že čisto do Mete. Ta se pa ni zganila, temveč je mirno stala ob grobu; z eno roko je držala Ožbeja na rodi, z drugo pa Gabra za roko. Tako je stala visoka, lepa in nedostopna pred obsedenimi nasprotnicami. Te so se zganile, zasople in ko je vse pričakovalo dejanskega napada, so se Karničnice same od sebe jele počasi z dvignjenimi rokami umikati pred Metino podobo, ki jih je na tako čuden način premagala.

Prešušnica ni klonila glave, vlačuga je stala visoko zravnana pred svetom, iz nje je blestel nek nepremagljiv čar lepote, materinstva in moči. Iz gruč, ki so se zbrale, se je začul škodoželjen smeh, ki pa ni veljal Meti, temveč se je z vso ostrino zarezal v duše karniških žensk.

Meta se je zganila šele tedaj, ko so bile njene nasprotnice že daleč od nje, čeprav so se še zmeraj obračale proti njej, kot bi se ne mogle ločiti od tega pogleda. Prevzelo jo je doslej nepoznano čustvo samozvesti, enakovrednosti in to čustvo jo je navdalo s hladnim, vzvišenim prezirom. Vsa polna zavzetja, ki ji je dalo moč, da je tako lahko zmagala svoje nasprotnice, je šla skozi vas; to zavzetje je ni več zapustilo, prebujalo jo je k doslej nepoznani samozvesti, k odporu, k moči, da je začela sama sebi rekati:

„Kje je še katera, ki je bila za svojo ljubezen živa žgana ... kje je katera, ki je bila za svojo ljubezen na marternico položena ...?“

Meti in Ožbeju so leta enolično minevala.

Petega sina so krstili za Vida.

Čez dve leti se je rodila Burga.

Dve leti po Burgi je prišel Primož na svet.

Tri leta za Primožem se je zlegel Til.

In tri leta po Tilu se je našla še najmlajša Nana.

Ko se je zlegla Nana, je najstarejši Gal, izpolnil dvajseto leto.

Devet pankertov ... Devet Hudabivnikov, devet Karničnikov ... Vsi lepi, zdravi otroci.

Okrog Mete in njenih devet pankertov so nastajale cele legende in so se širila razna prerokovanja. Nekateri so se bali šibe božje, če bo stvar ostala pri številu devet. Drugi so s strahom predvidevali novih rojstev in so se bali sodnjega dne, ako jih bo dvanajst; tretji so se spet tresli, da bognasvaruj, ako bi ta živa zibelka zazibala trinajstič ...

Meti so rekali ljudje: „Pankertska mati“ ali „Pankertnica“, otrokm pa na splošno: „Hudabivški pankertniki“, pozneje pa tudi „Hudabivški samorastniki“; bajta, v kateri je ta drosa¹⁴ živela, je bila znana pod imenom „Pankertska kajža“.

¹⁴ čreda.

Čimbolj se je Ožbej staral, tem bolj je pil, tem večji srotej je bil. Na Karnicah je bil zmeraj bolj v napotje, zato je večino svojih, zmeraj bolj pogostih pijanosti prespal pri Meti. Prihajal je k njej ves potolčen, smrdljiv in nemaren; Meta ga je sprejemala, čistila, zdravila in negovala, kakor velikega otroka.

Po takih prespanih, omotičnih pijanostih je Ožbeja zmeraj navdajala neka mehkoba. Posedal je z otroki, ki so bili še pri hiši, jih poljubljaj in objokoval, sam sebe pa preklinjal, da ga je morala čestokrat Meta tolažiti.

„Ne maraj Ožbej, vdaj se v božjo voljo, smo pač nesrečniki vsi skupaj.“

„Jaz sem kriv vse te nesreče! Ali razumite me: jaz sem med dvema mlinskima kamnoma — na eni strani Meta, na drugi strani pa Karnice, moj oče. Dolgo sem omahoval, dokler me ni stisnilo, da se nisem mogel ganiti. Danes pa — pa kar je dejano, je dejano, srotej sem, amažnik na duhu in na telesu, carapa,¹⁵ brez odločnosti in volje. Moj oče je čisto drugačen mož in ti, Meta, si čisto drugačna...“

Mali pankerti, so ga nemo poslušali ter iskali odgovora pri materi.

Ta ga je pa potem tešila:

„Vse se bo še preložilo, nič še ni zamujenega, Ožbej.“

Po takih tolažilnih besedah se je Ožbej po navadi spet opogumil:

„Da, toda vzeti se morava in vse bo še dobro! Karnice ne morejo biti več moje, kar nič ne dé. Vzeti kako kajžo v najem in živeti skupaj. Če bom hotel, mi morajo dovoliti ženitev. Toliko vas je že, da bo soseska le vesela, če boste imeli pravega očeta. In tega ciganskega življenja bo potem konec.“

Po vsaki taki težki pijanosti se je Ožbej poslavljal od svoje družine z besedami:

„Da, o pustu se vzameva.“

Do pusta tako, potem pa je začel:

„Po veliki noči se vzameva.“ In tako dalje.

Meta je morala skoraj sama preživljati svojo droso. In to je bilo sila težko, kajti pri bajti jih je bilo zmeraj najmanje četvero; eden je bil v zibelki, drugi je komaj shodil, tretji je že hlačal in četrti je postajal goden za prvo pastirsko službo. Tako je bilo skoraj petnajst let.

Meta je morala delati takorekoč noč in dan; poleti je hodila na dnine, pozimi je predla doma, pletla slamnice, jerbace in koše, delala leseno orodje, žlice, kuhlje, solnike, žličnike, z eno besedo: prijemala je za vsako delo, ki ji je prišlo pod roke. In ni bilo dela, ki bi mu ne bila kos! Soseska jo je poznala kot najboljšo dninarico, ki ji nobena pot ni bila predaleč, nobeno vreme pregrdo. Kljub temu, da je jemala otroke seboj, se je ob velikem delu soseska zanjo pipala.¹⁶ Z najmlajšim v zibelki na glavi, pa še dva, tri

¹⁵ šleva.

¹⁶ trgala.

hlačarje ob sebi je odhajala ob prvi zori na delo in prihajala ponoči domov. Njena pridnost je bila skoraj nadčloveška. Edino tej pridnosti, ki je je zmožna le tako velika materinska ljubezen, kakršno je nosila v sebi Meta, se je bilo zahvaliti, da je tako velika družina odraščala brez prevelikega pomanjkanja, da so vsi otroci odraščali zdravih udov in zdrave pameti.

Ob takem večnem nadčloveškem boju je v soseski od leta do leta rasel Metin ugled. Pomalem je javno mnenje prehajalo na njeno stran. Ljudje so se zmeraj bolj spotikali nad trdovratnostjo starega Karničnika, ki se je še vedno strastno protivil zakonski zvezi med Ožbejem in Meto. Da bi svojo voljo lažje uveljavljal, je še sam ravnal posestvo, čeprav je mlajši sin že postal polnoleten.

Meta je dolga leta še sanjala o kajži, najprej o eni izmed karniških, tako velikih, da bi se njena številna družina preredila doma, potem pa kakršnikoli bajti, samo, da bi ji življenje postalo znosnejše; te sanje pa je sčasoma pokopala. Večkrat je bila zadelj talovna,¹⁷ mislila je na svojo nesrečo in ni mogla razumeti, zakaj mora ravno njo tako tepsti življenje. Te misli pa so izginile, ko se je spomnila otrok. Velike težke in neodložljive materinske dolžnosti so jo še z večjo silo gnale na delo za vsakdanji kruh. V tej vsakdanji borbi je nikdar ni zapustila zavest, da se ji godi krivica, da trpi po nedolžnem, da se je nad njo storil velik greh; radi te zavesti je postala zaprta, skoraj zakrknjena do ostalega sveta. Vendar ni povzročiteljev svoje nesreče sovražila, pač pa hladno prezirala. In ta prezir, ki je gradil med njo in ostalim svetom vedno višji plot, jo je na drugi strani družil z njeno žvotjo v zmeraj močnejšo skupnost. Imela je svoj lasten svet, v katerem je bilo malo svetlih dni in se je sprijaznila s to usodo, kakor je mogla in vedela. Zakona z Ožbejem si je zdaj želela le še zaradi soseske, zaradi otrok, ki bi s tem dobili priznanega očeta, da bi vsaj po šegi postali enakovredni ljudje.

Soseska ni mogla razumeti, kako je Meta pri takem življenju in pri tolikih otrocih ohranila svojo lepoto; še potem, ko je zlegla že devet otrok, je bila še zmeraj vzravnana, gladkih lic, živih oči, le njene kretnje so radi neskončnega garanja postale manj gibčne.

Lepi so bili tudi vsi njeni otroci, vsi visoko zraščeni, ravni, močni, začrečih oči, kar so vse imeli od nje. Metina samosvojost se je zmeraj bolj oprijemala otrok. Pri njih je bila mati vse, podoba očeta Ožbeja je le medlela v njihovih dušah in počasi popolnoma izginjala. Niso bili bojazljivi ali ljudi so se izogibali in niso nikomur zaupali ter se vedli ko trdabučneži. Če jih je kdo iz nagajivosti vprašal, čigavi so, so odgovarjali, ko so še komaj znali obračati jezik:

„Hudabivški pankerti smo!“

¹⁷ potrta.

„Ali niste karniški?“

„To pa že kar!“ so se neprijazno odrezali.

Zato jim je soseska pomalem začela rekati tudi „samorastniki“. Ko so komaj zlezli iz gnezda, so morali že v službe za pastirje; pasli so po vseh belanskih globačah, po planinah Obirja, Pece in Ovšove. Meta je vsakemu naredila za popotnico velik križ na čelo, pod pazduho mu je stisnila par novih cokel, ki jih je sama napravila za novega odhajača, za slovo pa mu je še rekla:

„Zdaj greš v boj za kruh! Ta boj bo težak, ali premagal ga boš, če ne boš pozabil, da si moj, da si Hudabivnikov...“

In če se je odhajač cmeril, kar je pomenilo, da se čuti še nebogljenca in preslabotnega pred svetom, mu je mati rekla:

„Gal, ne pomaga nič, doma sta še dva, ki čakata na kruh...“

Potem je v presledkih šlo dalje:

„Gaber — Mohor — Ožbej — Vid — Burga — Primož... doma sta še dva — so še trije, nič ne pomaga!“...

In slehernikrat se je cmerač ali pa zmeravka spričo materinega resno-otožnega obraza prenehal kisati in pogumno nastopil pot v neznani svet, kjer se bije bridki boj za kruh...

Zunaj v svetu so iz pastirjev postajali iberžniki, mali hlapci, drvarji, dninarji, kovači, knapi, iz pastiric kravarice, dekle. Meta je vpeljala tako, da so vsako leto na belo nedeljo prihajali k njej. Iz teh obiskov se je razvil nekak hudabivški shod, o katerem se je še dolgo govorilo po vsej dolini, ko je Meta že davno bila pod zemljo in niso Hudabivniki imeli nikogar več, pri komur bi se mogli shajati in kamor so prihajali, kot na kako božjo pot. Ob takih prilikah je Meta videla vse otroke zbrane pri sebi, za otroke same pa je bilo to tudi edina priložnost, da so se videli med seboj. Te šege so se držali do materine smrti. Prihajali so k njej, ko je bila že vsa siva, vsa sključena od dela, trpljenja in prevar, ko ni od njene lepote ostalo nič več drugega, kot njene globoke, svetle oči...

Vsako belo nedeljo je bila kajža polna pisank, polna klobas in mesa, polna stolnikov, kipjenikov, miznikov in raznih drugih potic, ki so jih otroci prihranili za mater. Marsikatera kmetica je hlapcu ali dekli pri odhodu stisnila poseben dar v culo z besedami:

„To je za Meto...“

In kadar je Meta tako sedela sredi otrok, je prišlo nad njo, da jim je mnogo govorila, čeprav je bila sicer redkobesedna.

„Zdaj, ko ste vsi zbrani pri meni, me poslušajte, kaj vam povem jaz — vaša mati, — pankertska mati. Devetero pankertov vas je. Karnice so zavrgle mene, zavrgle so tudi vas. Karnice so zavrgle tudi vašega očeta — zato se ne smete hudovati nanj, kajti Karnice so ga zavrgle zadelj mene, zadelj vas. Vidite me, kaka sedim med vami, moje roke vidite, ki so od ognja in

dela tako zrezane, da niso bile zmožne rahlega božanja; moje srce je tako posušeno, da ne čuti nobenih drugih skomin, razen ljubezni do vas, do svoje krvi. — Kadar boste odrasli, branite svojo pankertsko čast, kjerkoli boste hodili. Ko zmanjka mene, ne boste imeli malo toplejše kamre, kamor bi lahko stopili... Zato ste pa povsod doma. Ker niso Karnice vaše, je vaša vsa Podjuna, so vaše vse gore, vse globače, vse skale in vaša so polja, ki jih sedaj prekopavate s svojimi rokami...

Hudabivniki so jo poslušali kot zamaknjeni.

Meta jim je govorila dalje:

„Z vami je tako: vi niste kakor drugi otroci— vi ste samorastniki. Vi se niste odzibali po zibelkah, vaše zibelke so razgoni, brazde, zare,¹⁸ kjer vas je žgalo sonce in vas je močil dež. Ob teh zibelkah so vam prepevale tutujke in prepelice, svetila vam je strela, budil vas je grom... Zato ste ko samorastniki. Sami ste se izlevili, brez goje, kot izgubljena samorastna setev v razgonu. Kakor se samorastnik zgrabi z okolico, tako se morate tudi vi, Hudabivniki, zgrabit z življenjem. Kjer stojite, poženite korenike. Ne dajte se teptati od drugih, ne prenašajte ponižno krivic, ali tudi vi ne prizadevajte nikomur, nobenemu bližnjemu kakih krivic. — Poglejte, mene so položili na marternico, ko še dobro vedela nisem, kaj je svet. Mogoče bodo polagali tudi vas. Tedaj stisnite zobe in si mislite, da ste samorastniki — da ste Hudabivniki. Zdaj, po meni, vas je devet, čez petdeset let vas bo lahko že sto, čez sto let vas bo petkrat, desetkrat toliko. Potem si boste združeni lahko priborili svojo enakovrednost, svoje pravice...“

Leto za letom je Meta vlivala otrokom vero vase in jih učila spoznavati in zaničevati krivico in greh; ta vera se je v njih utrjevala, nosili so jo s seboj po podjunskemrodu, po gorskih koritih, ta vera se je zračala s tuljenjem vetrov po slemenih, z bučanjem globač, s sanjami polj, zlivala se je s šepetom jezerskih gladin, z neskončnim šumom dravskih valov...

Stari Karničnik je nekega dne nenadoma umrl. Že dolgo pred smrtjo ga je nekaj tlačilo; bil je molčeč, talovn. Ljudje so si to razlagali s tem, da ga grizejo Hudabivniki. Kar se o njegovem umiranju pripoveduje, ni vse potrjeno. Ali ljudje pravijo, in Ožbej je sam trdil, da ga je oče dal poklicati k sebi, ko je padel. Ko pa je Ožbej prišel, je bil Karničnik že napol nezavesten. Čisto rahlo je baje še zašepetal:

„Ožbej, vzemi jo...“

Potem je umiral pol ure, nato je baje spet zašepetal:

„Ožbej... Male Karnice so tvoj užitek do tvoje in Metine smrti...“

Nato se ni več zavedel in po dveurnem, težkem umiranju je umrl.

Če je na zadnjo uro res tako rekel, je težko dognati, toda kot sem že rekla, je sam Ožbej tako trdil, ki je bil z ostalimi otroki pri njegovi smrti.

¹⁸ ozare.

Mogoče pa je, da je Ožbej le zato tako govoril, da bi pred Meto in pred nami opral trdovratnost in neusmiljenost svojega očeta. Resnica je, da iz tega ni bilo nikoli nič; Ožbejev brat Volbenk je dobil vse posestvo z Malimi Karnicami vred, Ožbej je dobil sramotno majhno doto, od katere so pa odbili to, kar je stari Karničnik položil za prve tri Metine otroke; za ostale se Karničnik namreč ni več brigal. Ožbej je dobil tudi pravico dosmrtnega bivanja na Karnicah, pravico do hrane pri mizi, kar pa si vse zapade, če se oženi. Torej je bil še po očetovi smrti privezan na Karnice.

Vendar so ljudje mislili, da se bosta Meta in Ožbej le vzela. Ožbej bi lahko s preostalo doto kupil malo kajžo. Tako je mislila tudi Meta. Pa tudi iz tega ni bilo nič; Ožbej je po stari navadi odlagal, obljubljal in pil. Mogoče bi naposled le prišlo do tega, če bi ne bilo druge nesreče. Ožbej je nekoč spet nekaj dni pil in ko je ponoči hodil proti hudabivški kajži, je štrbunknil v Zablatniško jezero, odkoder so ga drugi dan mrtvega potegnili.

Na pogreb je šla Meta s sedmimi pankerti, Gal in Gaber sta bila pri soldatih. Na pogreb so prišle tudi vse Karnice, — prvič in zadnjič sta bili obe veji te družine skupaj. Vsa soseska je pridregnila, da bi bila priča temu prizoru. Zato je bil pogreb tak, kakršnih je malo v našem kraju. Ožbejeva smrt ni zravnila prepada med Karničniki in med Hudabivniki; to se je pokazalo že na pogrebu. Obe družini sta bili vsaka zase, nepristopni, hladni; Karničniki so si bili svesti svoje moči in ugleda — Hudabivniki pa svojih pravic. Sedmero hudabivških samorastnikov je obdalo svojo mater, kot bi jo očitno branili pred ostalim svetom.

Po pogrebu je mladi Karničnik ves mrzel stopil k skupini Hudabivnikov.

„Sto rajniš je ostalo za Ožbejem in pa nekaj obleke. Jaz pridenem še sam en stotak za otroke, da bo dvesto in s tem mislim, da so Karnice svojo dolžnost izpolnile. Tukaj so, po ostale stvari pa zaženite koga na Karnice, ker vam bo gotovo vse prav prišlo. Na sedmino pa pridite, če hočete.“

Samorastniki so pogledali Meto, ta je pogledala njih, nato je mirno rekla:

„Karnice naj obdržijo svoj denar, mi ne potrebujemo ničesar od njih!“

Vsi pogrebci so videli ta prizor. Mnogi so menili, da imajo Hudabivniki prav, ker so odbili tako ponižujočo ponudbo. Hudabivniki se tudi sedmine niso udeležili. Dva rodova sta se ločila za zmeraj...

Pobarali boste, kaj je bilo s Karnicami?

Odgovorite si lahko kar sami, če pogledate okrog sebe. Jaz vam lahko povem samo tole: Mlada Karničnica je prišla sem nekje od Tinj. Bila je vajena ravnine in se na obirskih bregovih ni mogla privaditi. Slednjič je le pregovorila moža, da je Karnice prodal in kupil velik gosposki grunt v ravnini blizu celovške ceste. Karnice je kupila graščinska gospoda 1875. leta.

Karnice so prve v tem kraju prišle v gosposke roke, potem pa je šlo, ko da bi se plaz udrl; v teku treh desetletij so pokupili grofovski in razna

druga gospoda veliko posestev, predvsem gorskih, lesnih posestev in ako greste danes od štajerske meje po planinah proti sončnemu zahodu do Boro velj, se vam ni treba bati, da bi morali z gosposkega sveta stopiti na kmečko lastnino.

Karničniki, ki so stoletja obstajali na pobočjih Obirja, so doli na ravnini dogospodarili v najkrajšem času. Mlada se je rada vozila v Celovec, pravijo da je imela znanje z razno celovško gospodo. Doma pa je šlo vse narobe in preden je minilo petnajst let, je gospodarstvo prišlo na nič. Sreča le, da je oba gospodarja skoraj hkrati rešila smrt. Ostalo je dvoje otrok, ki sta se izgubila nekje v Celovcu; pravijo, da se tam še zasledi karniško ime, ali ti potomci se pišejo zdaj: Karnitschnigg.

In Hudabivniki?

Hudabeli so ostali Hudabeli. Meta sama ni čakala posebne starosti. Umrla je pri Galu v neki žagi v globoki belanski globači. Otroci pa so se razsuli ko mravlje po lesovih, po žagah, po jamah in po hubah. Po vseh koritih in bregovih so posejani, odkoder tečejo bistre vode proti Dravi. Najprej jih je bilo devet, danes pa raste že četrti rod, kmalu bo peti na vrsti, cela vojska, ki oblega, izpodjeda, zasega Karnice...“

Starkin glas je pogoltnil globok, zamišljen molk. S Košatom sva obnemela pred veliko silo življenjske moči, ki je vrela iz teh posušenih prsi. Bilo je, kakor bi bila čula globoko molitev in težko kletev, ki ni prihajala iz teh votlih, brezzobih ust pred nama, temveč iz osrčja visoke in široke obirske gore...

Košat se je prvi opogumil in pobaral:

„Mati, ali ste tudi vi Hudabivnikova? ...“

„Jaz sem hudabivška Nana ...“

Ko sva zapuščala majhno gorico karniške kajže, tega ostanka nekdanje karniške mogote, se je skozi leso vsula tropa otrok, ki je prignala majhno čredico s paše. To je bil tretji hudabivški rod po Nani, otroci grofovskega najemnika, napol drvarja, živečega na Karnicah, pri katerem preživlja najmlajša hči Mete in Ožbeja svoje zadnje ure življenja. Starejši samorastniki pa imajo že četrte, morda že pete potomce. Ta rod se mi je zdel tak, kakor ga je opisovala starka malo poprej; zdrav, lep samosvoj. Česar stari Karničnik v svoji zagrizenosti ni dovolil, to se je zgodilo čez skoraj šestdeset let; hudabivški rod živi na Karnicah, ne kot lastnik, pač kot najemnik zemlje, kot drvar teh črnih lesov. Kot tak pa je edini pravi lastnik...

O tem sva razmišljala s Košatom, ko sva ležala na robu slemena, odkoder se je videlo na Podjuno pod nama. Mračno obzorje poletne noči je ta pogled zmeraj bolj krčilo in kmalu je bila vsa ravnina polna edinstvene, krasne, prelepe koroške noči... Počasi se je mrak začel obešati tudi tu zgoraj po lesnatih bregovih. Najprej je napolnil gozdove same, potem je

počasi zalival poseke in odrival dnevno luč vedno višje proti skalam. Tam se je najprej potuhnjeno stiskal med čeri in prepade, odkoder se je že mnogo bolj črn razbohotil na vse strani in srebal solnčne žarke, ki so se krčevito oprijemali sinjih vrhov, dokler jih ni vseh popil... Le Dobrač je še dalje zivordeče žarel...

Mrak pa ni predolgo kraljeval. Kmalu je vzšla na vzhodu bleda lunina zarja in prečudna koprena je pokrila deželo. Iz te prelesti so se dvigale podobe Dobrača, Pece, Svinje, Golce, ko da bi vstajale iz hladne kopeli neizmernega srebrnega tolmana... Nebo te noči se je sklanjalo brez utripanja nad vso to prelest, kakor se more sklanjati le nebo prelepe, poletne koroške noči...

Nama s Košatom se je najprej zdelo, da je noč skrivnostno tiha. Toda to je bila zmota. Kmalu sva razločila, kako so šumeli gozdovi okoli Karnic, kako je dihal Obir z enakomernim odmevom svojih večnih vetrov, kako so pljuskali odmevi dravskih valov, tolmunov, kolovratov sem gor do tega slemenca, kako so pod to prečudno kopreno živela in dihala polja in vasi obdravskih logov in dobrav. Nekaj je zazvonilo, kot bi se slišali glasovi potopljenih zvonov iz spečih jezer... Glasovi, ki so jih čez dan sprejela vase polja, glasovi žag in tovarn, ki so se čez dan nakopičili v globačah in koritih, so zdaj vriskali in zdihovali iz stisnjene, z nižin pregnane sopare.

Ali ni to dih in stok stoterih, tisočeri Hudabivnikov, molitev in kletev, prisega in bojna napoved vseh tistih, ki iščejo vsak svoje lastne Karnice?... Da, to je bojni klic črnih kovačnic, prečnih jam, ožganih razgonov, stisnjenih zar, zapuščenih globač in kopišč... to je bojni klic zavrženega, prekletega rodu...

Zlata veriga

A. Kerštan

(Konec.)

Deset let so hodili italijanski gospodje na Jesenice po dobiček. V letu 1929 so jih pa zamenjali novi delničarji. Spet kapital iz nemškega koncerna v družbi slovenskih akcionarjev. Ta sprememba je za nadaljni razvoj jese-niškega železarstva zelo pomembna, za naše delovno ljudstvo pa zlasti v socialnem, a tudi v narodnem pogledu usodna.

Nastop današnjih glavnih lastnikov KID pada v začetek delavstvu in Slovencem nenaklonjene šestojanuarske diktature. Jeseniški tovarnarji so bili vsa povojna leta varovanci naših „jugoslovenskih“ političnih krogov, torej skupine, ki pod firmo naprednosti ščiti koristi ozke, a mogočne denarne plasti slovenskih izkoreninjenecv. Ta skupina je gospodovala na Slovenskem dolga leta diktatorskega režima in se razgalila kot nosilka najreakcionarnejših nakan. Pod vlado Jugoslovenske nacionalne stranke, se je njeno pobratimstvo z KID čestokrat manifestiralo tudi na zunaj. Nekdanji